

Yıl/Year:2023, Cilt/Volume:2, Sayı/Issue:1

ORIGINAL ARTICLE
ORİJİNAL ARAŞTIRMA

ÂŞIK GARİP HİKÂYESİNİN EPİZOT YAPISI VE MOTİFLERİ

THE EPISODE STRUCTURE AND MOTIFS OF ASIK GARIP

Ali DOĞAN

ORCID: 0000-0002-5911-733X

DOI:10.5281/zenodo.8097673

ÖZET

Âşık Garip hikâyesi, Türk dünyasının sınırlarını aşan ve pek çok millet tarafından anlatılan veya dinlenen aşk konulu bir halk hikâyesidir. Âşık Garip hikâyesinin izlerini yazmalar, cönkler, mecmualar ve antolojilerden oluşan çok geniş bir alanda görmek mümkündür. Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan bu hikâye, Âşık Garip ve Mahmihri adlı kahramanlar etrafında gelişmektedir. Bu çalışmanın konusunu, Ergun Sav tarafından derlenen ve birinci basımı 1974 yılında yapılan Âşık Garip hikayesinin epizot yapısı ve motifleri oluşturmaktadır. Çalışmamızda, nazım-nesir karışık bir şekilde yazılmış olan hikâyenin epizotları, diğer varyantlarla benzer veya farklı yönleri, motifleri ve dil özellikleri hakkında bilgi verilmiş; böylece hikâyenin halk bilimi açısından önemi ortaya konulmuştur.

ABSTRACT

The story of Asik Garip is a folk tale about love that goes beyond the borders of the Turkish world and is told or listened to by many nations. It is possible to see the traces of the Asik Garip story in a wide range of manuscripts, conks, magazines and anthologies. This story, spread over a wide geography, develops around the heroes named Asik Garip and Mahmihri. The subject of this study is the episode structure and motifs of the Asik Garip story compiled by Ergun Sav and first published in 1974. In our study, information was given about the episodes of the story, which was written in a mixed verse-prose way, its similarities or differences with other variants, its motifs and language features. Thus, the importance of the story in terms of folklore has been revealed.

Anahtar Kelimeler: Halk hikâyeleri, Âşık Garip hikayesi, epizot yapısı, motif, çözümleme.

Keywords: Folk tales, Asik Garip story, episode structure, motif, analysis.

İlgili Yazar: Ali DOĞAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Karaman.
alidogan_2000@hotmail.com

Başvuru Tarihi / Received: 11.04.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 26.05.2023

1. Giriş

"Hikâye" kelimesi ilk defa IX. yüzyılda Al-Cahiz tarafından kullanılmış olup genel olarak "anlatma, benzetme, destan, kıssa, masal, rivayet" anlamlarına gelmektedir. Hikâye anlatma ve dinleme geleneği çok eskilere dayanmaktadır. Dünya tarihinde önemli bir yeri olan Türklerde de hikâye anlatma ve dinleme geleneği, ilk törenlerden (sığır, şölen, yağ) itibaren karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa sığır ve şölen törenlerinde hikâyelerin anlatıldığı, insanların hoşça vakit geçirdikleri bilinmektedir. Bu durumu Özdemir Nutku "*hikâye anlatmanın kaynağına gidersek, eski Türk boylarının av törenlerinde şiirin ve ozanın ne kadar önemli bir yeri olduğunu saptarız. Eski dönemlerde bu avların mutluluk ve bolluk getirmesi için büyücülükle ilgili şiirler söyleyen, din adamı-ozan görünümünde şiirler söyleyen kişiler vardır. Köprülü, yeni dinler geldikten sonra avları izleyen şeylanlarda hükümdarların büyüklük ve kahramanlıklarını bildiren övgüler düzülmesini ya da eski kahramanlıkların menkıbelerini anlatan kahramanlık destanlarının okunduğunu belirtir.*" (Nutku, 1997: 11) şeklinde anlatmaktadır.

Destan, masal, efsane ve fıkra gibi anlatmaya dayalı türlerden olan halk hikâyelerinin Türk halk edebiyatı içinde önemli bir yeri vardır. Genel kabule göre halk hikâyeleri, destan döneminin bitip yerleşik hayata geçiş sürecinin hızlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Pek çok araştırmacı halk hikâyeleriyle ilgili çeşitli tanımlamalar yapmış ve bu türün destan, masal, âşık şiiri, roman vb. türlerle ilişkisini incelemiştir. Halk hikâyeleri konusunda önemli çalışmaları olan Pertev Naili Boratav (2015: 57), halk hikâyelerini "*Eskiden destanların gördükleri vazifeleri üzerine almış yeni ve orijinal bir nev'*" olarak tanımlamıştır. Ali Berat Alptekin (2021: 18) ise halk hikâyesini "*Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk örneklerinden olup; aşk, kahramanlık vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslâm ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatmalardır.*" şeklinde tanımlamıştır.

Hikâye kavramı başlangıçta Arapçada kıssa ve rivayet anlamlarında kullanılmıştır. Daha sonra eğlendirmek maksadıyla taklit manasında görülse de, hikâye gerçek ve hayalî olayların, serüvenlerin özel bir üslupla nakledilmesi ve tekrarı demektir (Elçin, 1986: 444). Alman Türkolog Otto Spies ise daha çok sevgi konulu halk hikâyelerinden hareket ederek halk hikâyesini "*bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan masal'*" şeklinde tanımlamıştır. (Boratav, 2015: 72)

Halk hikâyeleri; nazım-nesir karışık bir yapı gösteren ve hacim olarak uzun olması bakımından diğer halk anlatılarından kolaylıkla ayrılabilen, Türk halkının kültür değerlerini bünyesinde toplayan önemli türlerden biridir. XVI. yüzyıldan günümüze kadar toplumun çeşitli kesimlerinin ilgisini çeken

halk hikâyelerinin konusu daha çok sevgi ve kahramanlıktır. Bazen de bu iki konu beraber işlenmektedir.

Halk hikâyeleri masal, efsane ve fikradan nazım-nesir karışımı bir tür olması nedeniyle kolaylıkla ayrılabilir. Her ne kadar masal metinleri arasında, çok az da olsa, manzum kısımlar varsa da bunlar halk hikâyelerine kıyasla zayıf kalır. Halk hikâyesinde duygusal olarak düşük yoğunluklu bölümler mensur; duygu yoğunluğunun arttığı kısımlar genellikle şiir şeklindedir. Halk hikâyelerindeki şiirler daha çok hikâyenin birinci kahramanı tarafından söylenmektedir.

2. Âşık Garip ve Hikâyesi

Âşık Garip, Türk dünyasının sınırlarını aşan Ermeni, Gürcü gibi Türk olmayan milletlerce de sevilip anlatılan aşk konulu bir halk hikâyesidir. Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan bu hikâye insanlar arasında asırlar boyunca yaşamıştır. Hikâyenin âşıklık geleneği içerisinde ve âşıklar arasında bu kadar fazla anlatılmasının nedenlerinden biri Âşık Garip'in yedi badeli âşık arasında yer almasından ve hikâyenin Türk menşeli olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca badeli âşıklar içerisinde sevdiğine kavuşan tek kişi de Âşık Garip'tir. Bu nedenle Âşık Garip, bir sembol haline gelmiş ve insanlar arasında bir kutsiyet kazanmıştır (Türkmen, 2018: 127).

Âşık Garip'in XVI. yüzyıl şairi olduğu sanılmakta ve hayatı hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Tebrizli Hoca Ahmet adlı bir tüccarın oğludur. Adı Resul'dür. Babası ölünce kendisine kalan mirası çevresinde dolaşan arkadaşlarıyla yemiş ve bitirmiştir. Daha sonra değişik işlere girmiş ise de başarılı olamamış, sonunda bir saz şairine çirak olmuştur. Fakat bu işte de başarılı olamaz. Berat Gecesi'nde yapılan helva sohbetlerinde Resul'ün dışında Keloğlan da bulunmaktadır. O, Resul'ün durumunu bildiği için saz çalıp türkü söylemesini ister. Bu durumda Resul'ün dua etmekten başka yapabileceği bir şey yoktur. Öyle de yapar. Yatsı namazını kıldıktan sonra Allah'tan kendisine âşıklık vermesini ister. Duası kabul olmuş olacak ki o gece üçler, yediler ve kırklar Resul'ün rüyasına girerler ve ona bade içirirler. Bunun sonucunda Resul sadece âşıklığı öğrenmez, yollara düşer ve gittiği her yerde saz çalar. (Sakaoğlu, 2018: 102)

Âşık Garip hikâyesi, araştırmacılara göre, bazı olağanüstülükler taşımaya rağmen son derece gerçekçi bir öyküdür. Olayların geçtiği kentler bilinen yerlerdir ve gerçekçi bir şekilde anlatılmıştır. Âşık Garip hikâyesini ilk derleyen kişi Radloff'tur. Ondan daha önce 1880 yılında taşbasması olarak yayınlanan Âşık Garip hikâyesinin yazarı belli değildir. Âşık Garip hikâyesi hakkında Türkiye'de Fikret Türkmen tarafından *Âşık Garip Hikâyesi Üzerine Mukayese Bir Araştırma* adıyla bir doktora tezi yapılmıştır. Biz bu çalışmamızda, Ergun Sav tarafından derlenen ve birinci basımı 1974 yılında yapılan

Âşık Garip hikâyesini inceleyeceğiz. Hikâyenin olay örgüsü kısaca şöyledir:

Hikâye devrin birinde Tiflis'te geçmektedir. Âşık Garip'in bir saz eğlencesinde Sinan Paşa'nın kızı Mahmihri'yi görüp ona âşık olmasıyla macera başlar. Daha sonra Âşık Garip kızı basından ister ve kızın babası Sinan Paşa'dan olumlu yanıt alır. Ancak paşanın adamlarından biri olan Hurşit Bey de Mahmihri'ye âşıktır. Bu evliliğe engel olmak için bir paşanın kızının bir âşıkla evlenemeyeceğini, bunun halk tarafından yanlış anlaşılacağını, yoksa kızın bir kusuru mu var diye dedikodu yapılacağını söyler. Paşa önce sinirlenir, ancak daha sonra Hurşit Bey'i haklı bulur. Âşık Garip, Sinan Paşa'dan zengin bir adam olmak için yedi yıl süre vermesini ister. Paşa da bunu kabul eder. Âşık Garip şehirden ayrılırken Hurşit Bey, Âşık Garip'e tuzak kurarak elbisesini ve sazını alır. Sinan Paşa'ya gelerek Âşık Garip'in öldüğünü söyleyen Hurşit Bey, sözünün hükmünün kalmadığını belirtir. Ama Mahmihri duruma inanmaz, yedi yıl bekleyeceğini söyler ve mesele kapanır. Âşık Garip ise bu süre içinde şehir şehir gezerek çalip söyler, ünü gitgide artar. Çok da para kazanır. Yedi yılın dolmasına çok az kalmıştır, ama Âşık Garip geri dönmemiştir. Mahmihri onun öldüğüne inanmaz ve babasından adamlarını gönderip onu bulmasını ister. Sinan Paşa on iki adamını on iki farklı yöne gönderir. Halep'ten geçen adamlarından biri Âşık Garip'i tanır ve ona durumu anlatır. Âşık Garip Allah'a dua eder ve yardım ister. Hızır gelir, onu süre dolmadan Sinan Paşa'nın konağına yetiştirir. Paşa durumdan memnundur ve yedi yıllık hasretin sonunda âşıklar evlenirler. (Sav, 1974: 133-146)

3. Âşık Garip Hikâyesinin Epizot Yapısı

"Epizot" kelimesi Güncel Türkçe Sözlük'te "Bir romandaki veya hikâyedeki olay." şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle hikâye ve destan gibi anlatılarda olay örgüsü içinde ana olaya bağlı olan ve kendi içerisinde konu bütünlüğü gösteren küçük olayların geçtiği her bölüme epizot denilmektedir. Âşık Garip hikâyesindeki bu epizotlar manzum ve mensur bir şekilde birbirini takip etmektedir. Hikâyenin epizotları şu şekildedir:

3.1. Hazırlık Epizotu

Hikâyenin ilk kısmında görülen ve kahramanın ortaya çıkışını hazırlayan safha hazırlık epizotu olarak anılır. Âşık Garip hikâyesinin hazırlık epizotunu 2 başlık altında incelemek mümkündür.

3.1.1. Zaman: Hikâyenin başlangıcı olarak kabul edilen ve anlatıcı tarafından hikâyenin başında verilen zamandır. Âşık Garip hikâyesi "o devirde" şeklinde ifade edilen basit ve belirsiz bir zamanla başlar. Sadece ilerleyen bölümlerde hikâyenin yedi yıllık bir sürede geçtiği anlaşılmaktadır.

3.1.2. Mekân: Kahramanın yaşadığı, doğup büyüdüğü, gezip dolaştığı ve türlü maceralara atıldığı yerler “mekân” terimiyle ifade edilir. Burası genelde belirsiz bir yerken Âşık Garip hikâyesinde yerler daha belirgindir. Hikâye Tiflis’te başlar. İlerleyen bölümlerde Âşık Garip’in gezdiği Halep, Erzurum, Kars şehirleri hikâyedeki yerini alır.

3.2. Âşık Olma Epizotu

Kahramanın âşık olduğu ve bunun doğurduğu sonuçlar bu başlık altında ele alınmaktadır. Bu bölümde bir vesileyle kıza âşık olan kahraman, onu elde etmek için çeşitli imtihanlara girer. Âşık Garip hikâyesinde, Sinan Paşa’nın konağındaki bir eğlencede tam sazı alacakken fark etmeden Âşık Garip’in eli kızın eline dokunur ve kafes arkasında bulunan kızla göz göze gelirler. O anda iki genç arasındaki aşk başlar.

3.3. Sevgiliyi İsteme ve Engeller Epizotu

Bu epizotta âşık, kızı babasından ister; ama çeşitli sebeplerden dolayı kızla evlenmesi engellenir. Âşık Garip hikâyesinde kahraman, âşık olduğu Mahmihi’yi babası Sinan Paşa’dan ister ve olumlu yanıt alır. Ancak paşanın adamlarından biri olan Hurşit Bey de Mahmihi’ye âşıktır ve bu evliliğe engel olmak için bir paşanın kızının bir âşıkla evlenemeyeceğini paşaya anlatmaya çalışır. Paşa önce sinirlenir, ancak daha sonra Hurşit Bey’i haklı bulur ve kızını Âşık Garip’le evlendirmekten vazgeçer. Âşık Garip, Sinan Paşa’dan zengin olmak için yedi yıl süre vermesini ister.

3.4. Memleketten Ayrılma ve Geri Dönüş Epizotu

Sevdiği kıza kavuşan kahramanın herhangi bir sebepten dolayı memleketinden, dolayısıyla sevdiğinin yanından ayrıldığı bölümdür. Kahraman memleketinden ayrılınca başına türlü haller gelir ve uzun süre memleketine dönemez. Bunun üzerine kahramanın öldüğü iddia edilerek sevgilisi başka biriyle evlendirilmek istenir. Kahraman ise tam sürenin bitmesine yakın bir zamanda birinin yardımıyla (Hızır, pir vd.) geri döner ve sevdiğine kavuşur.

Âşık Garip hikâyesinde, Sinan Paşa’nın beylerinden biri olan Hurşit Bey’in paşayı ikna etmesinden sonra, Âşık Garip zengin olmak için yola çıkar. Ona tam yedi yıl süre verilmiştir. Şayet bu sürenin sonunda zengin olamazsa sevdiği kızdan ayrılacaktır. Âşık Garip diyar diyar gezer ve ününe ün, parasına para katar. Verilen yedi yıllık süre dolmak üzeredir, ama Âşık Garip henüz geri dönmemiştir. Herkes öldüğünü düşünse de sadece Mahmihi onun öldüğüne inanmaz ve babasından

adamlarını göndererek Âşık Garip'i aramalarını ister. Adamlardan biri Halep'te Âşık Garip'i sesinden tanır ve durumu ona anlatır. Süre bitmek üzeredir Âşık Garip dua eder ve Allah'tan yardım ister. Birden Hızır'ın sesi duyulur. Hızır onu sevdiğinin yanına süre bitmeden yetiştirir.

3.5. Sonuç Epizodu

Hikâyenin son bölümü olup kahramanın ailesine, sevgilisine kavuştuğu ve hainlerin/ yalancılardan cezalandırıldığı bölümdür.

İncelediğimiz hikâyenin sonunda Âşık Garip, sevdiği Mahmihi'ye kavuşmuştur. Yedi yıllık hasret bitmiş ve mutlu olmuşlardır.

4. Âşık Garip Hikâyesinin Belli Başlı Motifleri

Halk edebiyatı araştırmalarında önemli bir yere sahip olan motif, özellikle destan, masal ve halk hikâyesi incelemelerinde vazgeçilmez bir unsurdur. Motifle ilgili en önemli çalışmayı yapan Stith Thompson, *Motif Index of Folk-Literature* adlı eserinde motifi şu şekilde tanımlamıştır: "*Eskiden beri yaşamak kabiliyetine sahip olan masalın en küçük unsurudur.*" (Alptekin, 2002: 113) Başka bir ifadeyle motif; sözlü anlatı ürünlerinde yer alan kişi, karakter, durum, yer, mekân, olay ve olgu gibi unsurları en küçük anlamlı birim haline getirerek anlatı metninin tanımlanmasında önemli rol oynayan bir unsurdur.

Âşık Garip hikâyesinin incelememize konu olan varyantı, doğrudan kahramanların âşık olduğu sahneye başladığı için klasik halk hikâyelerinde görülen "çocuksuzluk, çocuksuzluğa çare arama, elma yeme, ad koyma" gibi motifler bizim varyantımızda yer almamaktadır. İncelediğimiz Âşık Garip hikâyesinin belli başlı motifleri şunlardır:

Olağanüstü Güzellikte Kadın ve Erkek Motifi: Mahmihi ile Âşık Garip, olağanüstü güzellikte tasvir edilmişlerdir.

İlk Görüşte Âşık Olma Motifi: Mahmihi ile Âşık Garip, birbirlerine ilk görüşte âşık olmuşlardır.

Sınıf Çatışması (Halk-Yüksek Zümre): Mahmihi ile Âşık Garip, farklı zümrelerdendir. Mahmihi bir paşanın kızı, Âşık Garip ise garip bir ozandır.

Engel Motifi: Mahmihi ile Âşık Garip hikâyesinde, Sinan Paşa'nın adamlarından biri olan Hurşit Bey, Mahmihi'yi kendine istemekte ve Mahmihi ile Âşık Garip'in evliliğine engel çıkarmaktadır.

Yedi Yıl Gurbete Çıkma Motifi: Âşık Garip, zengin olmak için yedi yıl izin ister ve gurbete çıkar.

Hızır Motifi: Âşık Garip yedi yıllık sürenin dolmasına çok az bir zaman kala Hızır'ın yardımıyla sevdiğinin yanına dönmeyi başarır.

Kavuşma Motifi: Mahmihri ile Âşık Garip, yedi yıllık hasretin sonunda birbirine kavuşur. Mutlu olurlar ve türküleri dilden dile dolaşır.

5. Sonuç

Bu çalışmada Ergun Sav tarafından derlenen Âşık Garip hikâyesinin epizot yapısı ve belli başlı motifleri incelenmiştir. Hikâyede Âşık Garip'in Mahmihri'ye olan aşkı, âşıkların bu süreçte yaşadıkları çeşitli zorluklar, verdikleri mücadele ve son olarak kavuşmaları anlatılmaktadır. Nazım-nesir karışık olarak yazılmış bu hikâye yapı ve içerik özellikleri bakımından klasik halk hikâyeleriyle ortak özellikler taşımaktadır. Hikâyenin dili oldukça sade ve akıcıdır. Hikâye epizot, motif ve şiir yönünden daha önce tespit edilmiş olan Âşık Garip hikâyeleriyle genel anlamda benzerlikler göstermektedir.

KAYNAKÇA

Alptekin, A.B. (2002). *Taşeli masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Alptekin, A.B. (2021). *Halk hikâyelerinin motif yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Boratav, P.N. (2015). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Elçin, Ş. (1986). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Nutku, Ö. (1997). *Meddahlık ve meddah hikâyeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Sakaoğlu, S. (2018). *Halk hikâyeleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Sav, E. (1974). *Halk hikâyeleri*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Türkmen, F. (2018). *Âşık Garip hikâyesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.